

**Architektura na terenach byłych nazistowskich obozów
koncentracyjnych : funkcjonalna zmienność upamiętniania / Agnieszka
Gębczyńska-Janowicz. – Wydanie I. – Warszawa, 2019**

Spis treści

1 Wstęp	7
1.1 Wprowadzenie - obraz nazistowskiego obozu koncentracyjnego we współczesnej kulturze	7
1.2 Cel pracy	10
1.3 Zakres tematyczny	11
1.4 Problematyka badawcza	12
1.5 Metodologia pracy	13
1.6 Stan badań	14
1.7 Struktura pracy	17
1.8 Podsumowanie	19
2 Tło historyczne - system niemieckich nazistowskich obozów koncentracyjnych	21
3 Wpływ polityki historycznej na sposób przekształcenia architektury dawnych nazistowskich obozów koncentracyjnych	27
3.1 Wprowadzenie	27
3.2 Przełom 1944-45, czyli pierwsze miesiące po wyzwoleniu obozów	27
3.3 Lata 1945-49 - alianckie strefy okupacyjne Niemiec i krajów, w których obozy znalazły się po ustaleniu powojennych granic	28
3.3.1 Adaptacja obozowej zabudowy na pomieszczenia służące do rekonwalescencji byłych więźniów	28
3.3.2 Dawne jednostki KL jako tymczasowe schronienie dla powojennych migrantów	29
3.3.3 Zmiana sposobu użytkowania poobozowych budynków na funkcje służące aktywnościom samopomocy organizowanym przez byłych więźniów	29
3.3.4 Wykorzystanie architektury zbrodni w procesie karnej edukacji prowadzonej przez armie alianckie na terenie powojennych Niemiec	30
3.3.5 Kontynuacja funkcji penitencjarnej w obiektach związanych z funkcjonowaniem dawnych miejsc kaźni	30
3.3.6 Jednostki militarne na terenach poobozowych	32
3.3.7 Rewitalizacja przestrzeni poobozowej prowadząca do likwidacji historycznej architektury	32
3.3.8 Wczesne formy architektury upamiętniania	34
3.3.9 Pierwsze jednostki muzealne zakładane z wykorzystaniem poobozowej architektury	37

3.4 Lata 1950-1989 - architektura upamiętniania jako instrument propagandowy służący polityce rozgrywającej się na międzynarodowej arenie „zimnej wojny”	38
3.4.1 Francja - pomniki ofiar deportacji do obozów koncentracyjnych i zagłady oraz hołd bohaterom ruchu oporu	39
3.4.2 Austria - pomiędzy likwidacją historycznej architektury poobozowej a artystyczną interpretacją przeszłości w ramach kreacji formuły parku pamięci	40
3.4.3 Republika Federalna Niemiec - nieśpieszny rozrachunek z nazistowskim dziedzictwem i maskowanie oryginalnej topografii dawnych jednostek KL	41
3.4.4 Niemiecka Republika Demokratyczna - eksponowana rola miejsc pamięci tworzonych na terenach poobozowych w polityce historycznej budującej tożsamość nowego państwa	46
3.4.5 Polska Rzeczpospolita Ludowa - długi proces przepracowywania powojennej traumy i kreacji architektury upamiętniania na terenach pozostałych po nazistowskich obozach koncentracyjnych i ośrodkach zagłady	49
3.4.6 Czechosłowacja - kształtowanie miejsca pamięci pomiędzy polityką państwową, wytycznymi historyków i oczekiwaniem byłych więźniów	54
3.4.7 Związek Socjalistycznych Republik Radzieckich - historia nazistowskiego terroru w cieniu upamiętniania wielkiej wojny ojczyźnianej	55
3.4.8 Arena międzynarodowa - konkursy na koncepcję pomnika ofiar obozów koncentracyjnych	55
3.5 Przełom XX i XXI wieku - transformacje ustrojów politycznych w Europie	57
3.5.1 Pamięć konfliktowa - spory o formę artystyczną i przekaz formalny upamiętniania w przestrzeni publicznej	58
3.5.2 Legislacja pamięci - prawne zdefiniowanie geograficznych granic przestrzeni przeznaczonej na funkcję komemoratywną	58
3.5.3 Pamięć zjednoczona - poszykowanie wspólnych strategii kreowania architektury upamiętniania	60
3.5.4 Nowe konteksty pamięci - nowe realizacje architektoniczne służące upamiętnianiu i ekspozycji historii	62
3.6 Podsumowanie	65
4 Studium wielokrotnego przypadku	71
4.1 KL Dachau	74
4.2 KL Sachsenhausen	80
4.3 KL Buchenwald	88
4.4 KL Mauthausen	96
4.5 KL Flossenbürg	104
4.6 KL Stutthof	110
4.7 KL Auschwitz	116

4.8 Auschwitz II-Birkenau	122
4.9 KL Gross-Rosen	128
4.10 KL Bergen-Belsen	134
4.11 KL Lublin	140
4.12 SS-Sonderkommando Kulmhof	146
4.13 Belzec Der Waffen-SS	150
4.14 SS-Sonderkommando Treblinka	156

5 Podstawowa typologia funkcji architektonicznych przeobrażeń terenów dawnych nazistowskich obozów koncentracyjnych **161**

5.1 Wprowadzenie	161
5.2 Nekropolia	162
5.2.1 Bezimienne cmentarze	162
5.2.2 Zbiorowe mogiły w założeniach parkowo-cmentarnych	162
5.2.3 Honorowe cmentarze	162
5.2.4 Ekshumacja grobów i tworzenie symbolicznych cmentarzy	164
5.2.5 Relikwiarz - monumentalna oprawa architektoniczna jako ochrona prochów	164
5.2.6 Obiekty sakralne i miejsca uniwersalnej kontemplacji	164
5.2.7 Symboliczna identyfikacja zamordowanych więźniów	165
5.3 Dowód	167
5.3.1 Wymowa ruin	167
5.3.2 Likwidacja historycznej zabudowy i konserwatorska zachowawczość	169
5.3.3 Inscenizacja autentyzmu	170
5.4 Muzeum	171
5.4.1 Poobozowa architektura adaptowana na cele ekspozycji muzealnych	171
5.4.2 Historyczne artefakty jako ostatni świadkowie	172
5.4.3 Ekspozycja plenerowa	173
5.4.4 Architektura wspomnień	173
5.4.5 Muzeum jako centrum edukacji i dokumentacji	176
5.4.6 Cyfrowa architektura	177
5.5 Pomnik	178
5.5.1 Artystyczna wizualizacja przeszłości	178
5.5.2 Upamiętnianie w przestrzeni byłego obozu jak nadrzędny instrument polityki historycznej	179
5.5.3 Tradycyjna formuła pomnika	179
5.5.4 Abstrakcjonizm - w poszukiwaniu nowych form reprezentacji historii	180
5.5.5 Ekspresyjne reminiscencje świadków obozowego dramatu	180
5.5.6 Park pamięci	181
5.5.7 Redefinicja sztuki pomnikowej	181
5.5.8 Wieloprzestrzenność i symboliczne odtwarzanie topografii zbrodni	182

5.5.9 Scenografia wrażeń	187
5.5.10 Koncepcja przywrócenia poobozowych terenów do naturalnego środowiska i idea kreacji krajobrazu apokaliptycznego	187
5.6 Produkt turystyczny	189
5.6.1 Teren byłego obozu koncentracyjnego jako atrakcja turystyczna	189
5.6.2 Centrum obsługi turystów	190
6 Konkluzje	191
7 Bibliografia	195
8 Indeks miejscowości i jednostek KL	207
9 Spis ilustracji	209

oprac. BPK